

О. Л. ШКВИР

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

**СТУПЕНЕВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІНИ**

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 44(1), с. 76—80

Проблема ступеневої підготовки майбутніх учителів, зокрема початкових класів, належить до важливих питань вищої професійної освіти. Прийняття нового Закону України “Про вищу освіту” зумовило зміни у структурі та змісті ступеневої підготовки педагогів. Перегляд ключових позицій ступеневої професійної підготовки за нових умов становить чималий науковий інтерес.

Поступове входження вищої національної освіти до Болонського процесу зумовлює потребу в якісному оновленні системи ступеневої підготовки майбутніх учителів, зокрема початкових класів. Ступенева освіта сприяє підвищенню статусу працівника освіти відповідно до здобутого ним рівня або ступеня, підвищенню здатності й готовності до виконання ним складних специфічних педагогічних функцій, виявленню того людського потенціалу, який природно, генетично забезпечує ефективність праці вихователя, вчителя, дослідника.

Згідно з новим Законом України “Про вищу освіту” ступенева освіта майбутніх учителів початкової школи передбачає послідовну професійну підготовку у вищих педагогічних навчальних закладах за освітньо-професійними ступенями “молодший бакалавр”, “бакалавр”, “магістр”, кожен з яких розглядається як окремо завершений її цикл [2].

Дослідженню проблем професійної підготовки фахівців в умовах ступеневої освіти останніми роками приділялася належна увага, зокрема таким її аспектам, як методологічні основи ступеневої професійної підготовки фахівців у системі неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало та ін.); порівняль-

ний аналіз ступеневої освіти за кордоном і в Україні (Н. Абашкіна, В. Козаков, Т. Кошманова, А. Новіков, Л. Пуховська та ін.); організаційно-технологічні аспекти системи ступеневої професійної освіти (І. Богданова, Г. Козлакова, В. Луговий, П. Сікорський та ін.); теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів (Ю. Чабанський, В. Бондар, О. Дубасенюк, М. Князян, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Г. Троцько та ін.).

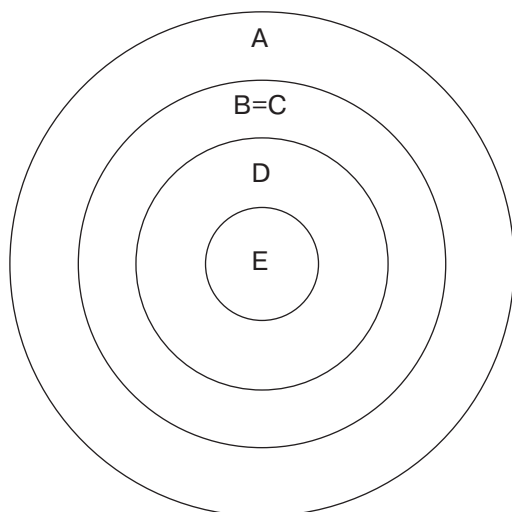
Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що нині накопичено значний досвід професійної підготовки вчителя початкових класів. Проте недостатньо вивченими залишаються теоретичні та методичні засади ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи за нових умов.

Дослідимо теоретичні засади ступеневої підготовки майбутніх учителів та визначимо основні зміни у ступеневій підготовці майбутніх учителів початкових класів за нових умов.

Починаючи з 90-х років минулого століття, підготовка фахівців у системі вищої освіти України здійснюється за ступеневою системою. За переконанням С. Власенко, перші теоретичні підвалини ступеневого підходу до підготовки вчителів початкової ланки заклала М. Монтессорі. Оскільки після оприлюднення її книги “Секрет дитинства” з’явилися ідеї

поступово і системно готувати спеціалістів з чисто практичних видів педагогічної діяльності (рівень молодшого спеціаліста, за сучасною термінологією), педагогів — загальнокультурних вихователів (рівень бакалаврату), педагогів — викладачів окремих чи групи вагомих дисциплін (рівень магістрату) [1].

Сутність ступеневої підготовки майбутніх учителів, зокрема початкових класів, розкривається та певною мірою конкретизується у термінах “підготовка”, “професійна підготовка”, “ступенева підготовка”, “ступенева підготовка вчителя”, “ступенева підготовка вчителя початкових класів”. Співвідношення обсягів цих понять можна передати з допомогою такої схеми (рис. 1).

- A — підготовка
- B — професійна підготовка
- C — ступенева підготовка
- D — ступенева підготовка вчителя
- E — ступенева підготовка вчителя початкових класів

Рис. 1. Співвідношення ключових понять

Термін “підготовка” є похідним від дієслова “підготувати”, тобто навчити, дати необхідні для чого-небудь знання. Словник С. Ожегова пояснює значення цього слова як “запас знань, отриманих ким-небудь” [4, 532].

Професійна підготовка визначається як процес формування спеціаліста для однієї

з галузей трудової діяльності, пов’язаний з оволодінням певним видом занять, професією [5, 549]. У сучасній психологопедагогічній науці існує кілька підходів до визначення її сутності. Психологи розглядають її як засіб приросту індивідуального потенціалу особистості, розвитку резервних сил, пізнавальної й творчої активності на основі оволодіння загальнонауковими та професійно значущими знаннями, вміннями й навичками. Представники педагогічної науки вбачають сутність такої підготовки у набутті людиною професійної освіти, що є результатом засвоєння інтелектуалізованих знань, умінь та формування необхідних особистісних професійних якостей. Всебічний аналіз професійної підготовки зроблено у працях В. Семиченко. Вона розглядає її в трьох аспектах: як процес, під час якого відбувається професійне становлення майбутніх спеціалістів; як мету і результат діяльності вузу; як сенс включення студента у навчально-виховну діяльність [6].

У Законі України “Про вищу освіту” зазначається, що професійна підготовка — це здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [2].

Професійна підготовка фахівців здійснюється за освітніми ступенями (ступеневою освітою).

Вивчення змісту словників (В. Бусел, С. Гончаренко) та педагогічних енциклопедій (В. Кремень, І. Каїров) показало, що в них не розкривається сутність понять “ступенева освіта”, “ступенева підготовка”, “ступенева підготовка вчителя”. Тому для з’ясування їх змісту ми звернулися до праць учених.

Цікавими, як вбачається, є погляди Л. Старовойт, яка зазначає, що ступеневість передбачає єдність, взаємозумовленість, наступність цільових функцій усіх ланок, що становлять сутність професійної освіти. Ступеневе навчання потребує як внутрішньої диференціації змісту освіти, так і певної самостійності її складових елементів. Цим забезпечується і створення умов для того, щоб кожен ступінь виконував певну функцію у складі цілого. Ступеневість створює також передумови для доповнення та поглиблення

професійної підготовки, забезпечує можливість переходу до нової якості [7].

Науковий інтерес становлять висновки С. Власенко щодо понять “багаторівневість” та “багатоступеневість”. За її переконаннями, вони не є ідентичними. Багаторівневість як інтегративна якість світової освітньої системи є її характеристикою, притаманною етапу розв’язання глобальних завдань людства. Багатоступеневість є організаційним втіленням багаторівневої, динамічною її ознакою, без застосування якої змістове наповнення рівнів підготовки фахівців з вищою педагогічною освітою позбавляється статичності, тобто горизонтального виміру. “Говорячи дидактичною мовою, ми маємо справу тут із втіленням принципів послідовності та наступності в багаторівневій педагогічній освіті” [1, 9].

С. Мамрич стверджує, що ступенева підготовка вчителя передбачає формування принципово нового змісту освіти, визначення цілей кожного зі ступенів згідно з загальними цілями професійної підготовки [3].

На думку багатьох учених, основне завдання ступеневої професійної підготовки вчителя полягає у формуванні та розвитку професійних знань і умінь на базі системи

фундаментальних знань та можливість адаптації випускників до майбутніх змін у суспільстві, економіці, науці та виробництві. Основну ідею ступеневої професійної підготовки становить навчання за висхідними ступенями, які відображають послідовні етапи навчання, причому кожен наступний ступінь є логічним продовженням попереднього, забезпечуючи можливість подальшого навчання і передбачаючи розширення сфери застосування праці випускників кожного ступеня (рис. 2).

Ступенева педагогічна освіта передбачає рух студента від нижчого ступеня до вищого у своєму загальному та професійному розвитку, оскільки на кожному наступному ступені (рівні) студент набуває нових знань, умінь та навичок, одержує новий, вищий від попереднього, рівень готовності для здійснення професійно-педагогічної діяльності.

На основі вивчення нормативної бази нами були визначені віхи історії ступеневої освіти в Україні:

- Закон України “Про освіту” – 1996 р. (ст. 30, 42–44);
- “Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахів-

Рис. 2. Модель ступеневої підготовки вчителя

ців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями” – 1997 р.;

- “Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні” – 1998 р.;
- Закон України “Про вищу освіту” – 2002 р. (ст. 6–8, 24–25);
- Болонський процес – 2005 р.;
- Закон України “Про вищу освіту” – 2014 р. (розд. 2).

Про необхідність та важливість переходу України до ступеневої підготовки фахівців також зазначається у Державній національній програмі “Освіта: Україна XXI століття” (1996 р.), “Концепції педагогічної освіти” (1998 р.); Державній програмі “Вчитель” (2002 р.).

Законом України “Про освіту” (1996 р.) в Україні було введено систему вищої освіти, яка забезпечує підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра і магістра, поряд із фахівцями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста та спеціаліста, що існували традиційно. Новий Закон України “Про вищу освіту” (2014 р.) вніс зміни у структуру ступеневої освіти. Згідно з ним виокремлюють п’ять ступенів вищої освіти: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук. Підготовка майбутніх учителів початкових класів має здійснюватися за трьома освітніми ступенями: молодший бакалавр (здобувається на початковому рівні вищої освіти), бакалавр (отримується на першому рівні вищої освіти), магістр (здобувається на другому рівні вищої освіти) [2].

Ступенева професійна підготовка педагогів, зокрема початкової школи, зумовлена необхідністю підвищення конкурентоспроможності та мобільності вчителя (педагога) на ринку праці в контексті внутрішніх (утвердження ринкових і демократичних відносин) та зовнішніх (глобалізація та становлення інформаційного суспільства) суспільних змін, що відбуваються в Україні і світі. Ступенева професійна підготовка сприяє розвантаженню навчальних програм, що вивільняє час для самостійної роботи, саморозвитку і самовиховання студентів.

Особливе значення ступенева професійна підготовка має на регіональному рівні у забезпеченні кадрами різних ступенів підготовки відповідних навчально-виховних закладів певного регіону.

Отже, на основі вивчення державних документів про вищу освіту та праць учених виявлено, що проблема ступеневої підготовки вчителя хоча і не є досить новою для національної освіти, однак прийняття нового Закону України “Про вищу освіту” зумовлює необхідність вдосконалення змісту професійної підготовки за трьома ступенями (молодший бакалавр, бакалавр, магістр), розроблення технології ступеневої підготовки вчителя, зокрема початкових класів, та відповідного методичного забезпечення процесу навчання.

Література

1. *Власенко С. П.* Особливості становлення сучасної багаторівневої освіти вчителів початкових класів: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С. П. Власенко. – К., 2002. – 20 с.
2. *Закон України “Про вищу освіту”*. – К., 2014. – 47 с. – (Нормативний документ).
3. *Мамрич С. М.* Ступенева підготовка фахівців у навчально-науково-виробничих комплексах (на прикладі радіотехнічних спеціальностей): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С. М. Мамрич. – К., 2001. – 15 с.
4. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка / С. И. Ожегов; под. ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: Рус. яз., 1990. – 921 с.
5. *Педагогическая энциклопедия* / [гл. ред. И. А. Каирова]. – М.: Сов. энциклопедия, 1964–1988 – Т. 3. – 880 с.
6. *Семиченко В. А.* Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей: дис. ... д-ра психол. наук: спец. 19.00.07 / В. А. Семиченко. – К., 1992. – 432 с.
7. *Старовойт Л. Я.* Особливості організації багатоступеневого навчання у вищому професійному училищі: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л. Я. Старовойт. – К., 2000. – 15 с.

Ступенева професійна підготовка педагогів, зокрема початкової школи, зумовлена необхідністю підвищення конкурентоспроможності та мобільності вчителя (педагога) на ринку праці в контексті внутрішніх (утвердження ринкових і демократичних відносин) та зовнішніх (глобалізація та становлення інформаційного суспільства) суспільних змін, що відбуваються в Україні і світі. Основну ідею ступеневої професійної підготовки становить навчання за висхідними ступенями (молодший бакалавр, бакалавр, магістр), які відображають послідовні етапи навчання, причому кожен наступний ступінь є логічним продовженням попереднього, забезпечуючи можливість подальшого навчання і передбачаючи розширення сфери застосування праці випускників кожного ступеня.

Ступенчатая профессиональная подготовка педагогов, начальной школы в частности, обусловлена необходимостью повышения конкурентоспособности и мобильности учителя (педагога) на рынке труда в контексте внутренних (утверждения рыночных и демократических отношений) и внешних (глобализация и становление информационного общества) общественных изменений, которые происходят в Украине и в мире. Основную идею ступенчатой профессиональной подготовки составляет обучение за ступенями (младший бакалавр, бакалавр, магистр), которые отображают последовательные этапы обучения, при этом каждая последующая ступень является логическим продолжением предыдущей, обеспечивая возможность дальнейшего обучения и предвидя расширение сферы применения труда выпускников каждой ступени.

Level professional preparation of pedagogues, in particular those of primary school, is stipulated by the necessity of rising competitiveness and mobility of the teacher (pedagogue) at the labour market in the context of inner (strengthening of market and democratic relations) and outer (globalization and formation of information society) social changes that take place in Ukraine and in education. The main idea of the level professional education is studies by the ascending levels (junior bachelor, bachelor, master), which reflect consecutive levels of teaching, moreover, each following level is a logical continuation of the previous one, guaranteeing ability of the further teaching and foreseeing broadening of the sphere of implementation of each level graduates' work.

Надійшла 5 березня 2015 р.